

חיבטים לשוניים בפרשת פינחס עח

דקדוקי קריאה בפרשת פינחס ובהפטרה ובראשון של מטות

כה יא **בְּקִנְיָאֵי**: הנו"ן רפויה בשוא נח, עם זאת יש להשמיע האל"ף, לא – בְּקִנְיָאֵי: וכן **בְּקִנְיָאֵי**: ולא – בְּקִנְיָאֵי

כה יב **שְׁלוֹם**: בחלק מספרי התורה הוא"ו של 'שלום' קטועה

כה יג **וְהִי־תָה לָּו**: טעם נסוג אחור לה"א הראשונה ודגש חזק בלמ"ד מדין אתי מרחיק, עם זאת היר"ד בשוא נע. **לְאֱלֹהֵיוּ**: האל"ף כלל אינה נשמעת

כה טו **כְּזָבִי**: הכ"ף בקמץ קטן והבי"ת דגושה; **רֹאשׁ אֲמוֹת בֵּית-אָב בְּמִדְיָן הוּא**: אין להתעכב על **אָב**, ויש להאיץ מעט את קריאת התיבה **בְּמִדְיָן** להסמיכה לתיבה שלפניה שהרי הטפחא היא כאן המפסיק העיקרי

כה יח **כִּי עֲרִי־סִים**: תיבת **כִּי** במונח ואיננה מוקפת לזו שלאחריה. **הַמִּכָּה** בטעם מרכא, **בַּיּוֹם-הַמִּכָּה** הבי"ת רפה. **עַל-דֶּבֶר-פְּעֹזֹר**: גם כאן וגם בהמשך הפסוק **דֶּבֶר-בְּמִדְיָן** במקף ולא במונח

כו ג **בְּעֶרְבָת**: געיה בעי"ן והרי"ש בשווא נח

כו ו **הָרְאוּבֵנִי**: האל"ף כלל אינה נשמעת, כאילו כתוב 'הרובני'¹

כו ט **קִרְיַי הָעֵדָה**: כאן הכתיב הוא **קִרְיַי** והקרי **קִרְיַי**, בתחילת הספר – הפוך! **בְּעֵדַת-קָרַח**: העמדה קלה בבי"ת למנוע הבלעת העי"ן החטופה, בדומה גם בהמשך פס' י **בְּאֶכְלֵ**

כו יד **שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אֶלֶף**: יש להאיץ את קריאת תיבת **אֶלֶף** להסמיכה לתיבה שלפניה שלא יישמע 'שנים ועשרים, אלף ומאתים'. **22,200** ו **1,222** נכון הדבר גם בהמשך הפרק

כו טז **לְאֶזְנֵי**: האל"ף בקמץ קטן

כו יז **לְאֶרְוֹד**: הלמ"ד פתוחה

כו כ **לְשִׁלָּה**: במלרע

כו כג **לְפָנָה** במדויקים: הוי"ו רפה ללא דגש

כו לג **לֹא-הָיוּ לָּו**: טעם נסוג אחור לה"א **מַחֲלָה**: החי"ת בשוא נח ולא בחטף

כו מה **לְחֹבֶר**: החית בסגול ולא בצירי

כו נג **לְאֵלָה**: למ"ד קמוצה

כו נד **וְלַמַּעֲט**: המ"ם בשווא נח

כו נט **יִלְדָּה**: יש להיזהר לא להניח את השווא שבלמ"ד, אחרת משנה משמעות. ובמיוחד לקוראים קמץ כפתח.

כו סב **הַתְּפִקְדוֹ**: ה"א בקמץ קטן תי"ו בשוא נח; פ"א בקמץ רחב, והקו"ף בשווא נע

כו סד **לֹא-הָיָה אִישׁ**: טעם נסוג אחור לה"א הראשונה

כו ז ג **בְּעֵדַת-קָרַח**: העמדה קלה בבי"ת למנוע הבלעת העי"ן החטופה. **לֹא-הָיוּ לָּו**: טעם נסוג אחור לה"א

¹ בחומשים סימנו געיא ברי"ש (עקב ריחוקה מהטעם) שעלולה להטעות לשוא, בעיקר מי שרגיל לקרוא כך.

כז יג וְרֵאִיתָהּ אֵתָהּ: הטעם לא עבר לתי"ו². וְנֶאֱסַפְתָּ מלרע, הטעם בתי"ו מקומות נוספים (בפרק זה) שוי"ו ההיפוך לעתיד הפכה למלרע: וְסִמְכָתָּ וְהֶעֱמַדְתָּ וְצוּיָתָהּ וְנִתְתָּהּ

כז יח רָעָה: אי הקפדה על קריאת העי"ן כהלכה עלולה לגרור אחריה שינוי משמעות כז כא וְשֹׁאֵל לוֹ: טעם נסוג אחור לשי"ן

כח ד הַכֶּבֶשׂ אֶחָד: תיבה אֶחָד ללא ה"א הידיעה³

כח כד כָּאֵלֶּה: בלא מעט קהילות קיים מנהג מיותר לפיו הקהל מלווה את בעל הקריאה בזמן שהוא קורא תיבה זו⁴ במקרה כזה ועל מנת לתת לאנשים לשמוע את הקורא, כדאי להמתין מעט לפני קריאתה

כח כו בְּהַקְרִיבָכֶם: אזלא-גרש באותה תיבה, גם הבי"ת השנייה בשווא נע. בְּשִׁבְעֵיכֶם: הטעמה משנית בעי"ן, מאיילא, צורתו כמו הטפחא. מְקַרָא-קִדְשׁ: יש געיא (מתג) במ"ם, עם זאת השוא בקו"ף נח. כן הדבר גם בהמשך.

כט א כט ז וּבְעֵשׂוֹר: העמדה קלה בבי"ת להדגשת הסגול המורה על מיודע כ-לה: יש לשים לב להבדלים הדקים בין המקראות, פעמים עם וא"ו החיבור ופעמים ללא (לה בִּזְיוֹם הַשְּׁמִינִי, מִנְחָתָהּ, מִנְחָתָם), לפעמים בלשון יחיד ולפעמים בלשון רבים (לג בַּמִּסְפָּרָם כְּמִשְׁפָּטָם)

1 , 1 ו; ש רת:

א א יִרְמְיָהוּ: המ"ם בשווא נע למרות מה שנהוג בקרב רוב האנשים לקרא שם חירק א ב לְמַלְכוֹ: המ"ם בקמץ קטן

א ג בֶּן-יִאֲשִׁיָּהוּ: השי"ן בחירק חסר והי"ד דגושה וקמוצה, נכון הדבר גם לגבי צִדְקִיָּהוּ

א ה אֶצְרֶךְ: הצד"י בקמץ קטן, והשוא ברי"ש נח

א ט וַיֵּנַע: במלרע, הי"ד בפתח לא בחירק

א י לְנִתְּוֹשׁ וּלְנִתְּוִץ: בשתי המילים התי"ו רפויה. וּלְהֶאֱבִיד: הלמ"ד בשווא נח ויש להעמיד קלות את קריאת הה"א למנוע הבלעת האל"ף החטופה: ול-ה-אבִיד

א טו הַנְּנִי: השוא הוא נח, על אף הקושי. וְעַל כָּל-עָרֵי יְהוּדָה: טעם טפחא בתיבת וְעַל

א טז לְאֱלֹהִים: יש לקרוא ללא אל"ף גִּלְהִים

א יז תִּאֲזָר: האל"ף בשווא נח. אֶצְרֶךְ: כ"ף סופית מודגשת

א יט וְלֹא-יִוָּכְלוּ לָךְ: טעם נסוג אחור ליו"ד והכ"ף אחריה בשווא נע

ב ב וְקִרְאָתָּ: במלעיל

ב ג יִשְׂרָאֵל לָהּ: להזהר מהבלעת למ"ד (רווח בין הדבקים), האל"ף של שם ה' אינה נשמעת.

יֶאֱשָׁמוּ: האל"ף בשווא נח

² כך הוא בד"כ בל"ה בנין קל

³ בפרשת תצוה יש שינויים אחדים וכדאי לשים לב

⁴ אולי כי פסוק זה נקרא במפטיר ימים טובים של פסח ובחול המועד פסח...

יש לשים לב ולהקפיד על המפיקים המופיעים לעתים קרובות בקריאה זו ולא להיכשל, לדוגמא, בין 'אשה' ל'אשה':

ל ג אֶזְרָא-הַשֶּׁבַע: במלעיל לְאֶסֶר אל"ף בשוא נח, אינה נחה ואינה בחטף

ל ה כָּל-נְדָרֶיהָ: כבר שמעתי קוראים 'המקפידים' לבטא יו"ד אחר הרי"ש, מנהג פסול מיסודו שאין לו על מה להישען. כמובן שנכון הדבר גם לגבי וְאֶסְרֶיהָ

ל ו שְׁמָעָה: השי"ן בקמץ קטן. וְהָ: אין להשמיע את האל"ף של תחילת שם ה', לקרא כאילו כתוב 'ודוני'. יִסְלַח-לָהּ: געיה ביו"ד, עם זאת הסמ"ך בשוא נח

ל י וְנָדָר הנו"ן בצירי

ל יג וְלֶאֶסֶר: הלמ"ד בשווא נח

ל יד כָּל-נְדָר הנו"ן בצירי. לְעֵנֶת: הנו"ן בדגש חזק, לשון ענוי הנפש

כה י-יג וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: פִּינָחָס בֶּן-אֶלְעָזָר בֶּן-אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן הַשֵּׁיב אֶת-חַמְתִּי מֵעַל בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּקִנְיָאֵם אֶת-קִנְיָאֵתִי בְּתוֹכָם וְלֹא-כִלִּיתִי אֶת-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּקִנְיָאֵתִי: לָכֵן אֶמַר הַנְּגִי נִתֵּן לֹא אֶת-בְּרִיתִי שְׁלוֹם: וְהִיתָה לוֹ וּלְזֶרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֵנֶת עוֹלָם תַּחַת אֲשֶׁר קִנְיָא לְאֵלֶיהֶו וַיִּכְפֹּר עַל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

דף שבועי של בר-אילן פינחס עח

הרב ד"ר יהודה זולדן הרב ד"ר יהודה זולדן, מפקח מרכז להוראת תלמוד ותושבע"פ בחינוך הדתי: מרצה במדרשה לנשים אוניברסיטת בר אילן.
לא נתכהן פינחס עד שהרגו לזמרי, עד שעשה שלום בין העבטים שושלת אהרון ובניו

אהרון הכהן נשא לאישה את אלישבע, אחות נחשון בן עמינדב, ונולדו להם ארבעה ילדים⁵: נדב, אביהוא, אלעזר ואיתמר (שמ' ו:כג). ברשימת היוחסין הזאת (בפרשת "וארא") נזכר רק אחד מנכדי אהרון ואלישבע: "וְאֶלְעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן לָקַח לוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיָּאל לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת פִּינָחָס (שמות ו, כה). ומכאן, שכבר במצרים סומן פינחס בן אלעזר כמי שממשיך את השושלת⁶.

כל ארבעת בניו של אהרון הוזמנו לשמש בכהונה (שמ' כח:א; ויק' ח:ב). נדב ואביהוא מתו בהקריבם אש זרה לפני ה', ואלעזר ואיתמר הם הממשיכים אחרי אביהם (במ' ג:ב-ד). מבין השניים הנותרים, אלעזר הוא הנקרא "וְנָשִׂיא נָשִׂיאֵי הַלְוִי (במדבר ג, לב)". אלעזר הוא זה שצאח לטפל במחתות על 250 הנשיאים, שהצטרפו למחלוקת קורח (במ' יז:א-ה), והוא זה שמטפל בפרה האדומה שנעשתה במדבר (במ' יט:ג-ד). כל זה עוד בחיי אהרון אביו.

כשאהרון הכהן נפטר מן העולם, התמנה אלעזר בנו לכהן תחתיו: "קַח אֶת אֶהֱרֹן וְאֶת אֶלְעָזָר בָּנוֹ וְהַעֲלֵא אִתָּם הָרֶם הַזֶּה: וְהַפֶּשֶׁט אֶת אֶהֱרֹן אֶת בְּגָדָיו וְהַלְבַּשְׁתָּם אֶת אֶלְעָזָר בָּנוֹ וְאֶהֱרֹן יֵאָסֵף וּמֵת שָׁם (במדבר כ, כה-כו). אלעזר הוא הכהן הגדול לאחר מות אהרון אביו (דב' יו:).

⁵ א"ה. מסתבר שנולדו גם בנות, והכתוב אינו מזכיר.

⁶ לנדב ואביהוא לא נולדו בנים כמ"ש במדבר ג ד. יש אומרים שכלל לא נשאו נשים. אך אם לא נתכהן פינחס עד שהרגו לזמרי, הרי בני אלעזר ואיתמר האחרים לא נתכהנו כלל. מסתבר יותר שלבני אהרון לא היו בנים מלבד פינחס עד שבעת ימי המילואים. יתכן שילדו בנות.

כהונתו של פינחס

פינחס בן אלעזר מקנא את קנאת ה' בעקבות מעשי זמרי ובנות מדין, ולכן הובטח ופורסם: פִּינְחָס בֶּן־אֱלֶעָזָר בֶּן־אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן הַשֵּׁיב אֶת־חַמְתִּי מֵעַל בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאוֹ אֶת־קִנְאָתִי בְּתוֹכָם וְלֹא־כִלִּיתִי אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי: לִכֵּן אֶמַר הַנִּנִּי נָתַן לִּי אֶת־בְּרִיתִי שְׁלוֹם: וְהָיְתָה לוֹ וְלִזְרֻעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֵנָת עוֹלָם תַּחַת אֲשֶׁר קָנָא לְאֱלֹהֵיו וַיִּכַּפֵּר עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: אמוראים עסקו בשאלה מה משמעות ההבטחה והפרסום (בבלי זבחים קא ע"ב): אמר רבי אילעי אמר ר' חנינא: לא נתכהן פינחס עד שהרגו לזמרי, דכתיב: "והיתה לו ולזרעו אחרי ברית כהנת עולם".

רב אשי אמר: עד שעם שלום בין השבטים, שנאמר: "וַיִּשְׁמַע פִּינְחָס הַכֹּהֵן וַנְּשִׂיאֵי הָעֵדָה וְרֹאשֵׁי אֲלֹפֵי יִשְׂרָאֵל" (יהושע כב, ל').

רב אשי התכוון למסופר על פינחס, שהשכין שלום בין שבטי ישראל שבעבר הירדן המערבי, לבין בני גד ובני ראובן שהתנחלו בעבר הירדן המזרחי. בני ראובן וגד בנו שם מזבח, שבטי ישראל עלו עליהם למלחמה, ופינחס השכין שם שלום (יהושע כ"ב). רק שם נזכר לראשונה צירוף המילים: "פינחס הכהן".

בהמשך הגמרא נאמר, שלפי רב אשי, משמעות הפסוק: "וְהָיְתָה לוֹ וְלִזְרֻעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֵנָת עוֹלָם": שפינחס התברך שהכהונה לא תיפסק ממנו, אך עדיין לא שימש בכהונה, אלא רק לאחר שעשה שלום בין השבטים. לפי ר' אילעי, בשמו של ר' חנינא, הביטוי "פינחס הכהן" בא "ליחס זרעו אחריו". התוספות (זבחים קא ע"ב ד"ה ואידך) הסבירו:

מימי משה נתכהן וַיִּנְשְׂשֻׁם שלום נתייחס ליקרא כהן, ולייחס זרעו במעלות כהונה להיותם כהנים גדולים. שכן מצינו בדברי הימים (א ה') שלא היו כהנים גדולים אלא מפנחס. ובספרי מפיך ליה מ"את בריתי שלום" שעמדו ממנו שמונים כהנים בבית ראשון, ושלש מאות בבית שני.

א"ה. דברי תוספות כפשוטם מוקשים. בעזרא ז א ואילך נמצאת שושלת מעזרא הסופר עד אהרון עזרא בן־שִׁרְיָה בן־עֲזַרְיָה בן־חֶלְקִיָּה: בן־שְׁלֹם בן־צְדֹק בן־אַחִיטֹב: בן־אַמְרִיָּה בן־עֲזַרְיָה בן־מְרִיזֹת: בן־זֶרְחִיָּה בן־עֲזִי בן־בְּקִי: בן־אַבִּישׁוּעַ בן־פִּינְחָס בן־אֱלֶעָזָר בן־אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן הָרִאשׁ: מפורש יותר בדברי הימים א ה החל מפס' ל אֱלֶעָזָר הוֹלִיד אֶת־פִּינְחָס פִּינְחָס הוֹלִיד אֶת־אַבִּישׁוּעַ: וַאֲבִישׁוּעַ הוֹלִיד אֶת־בְּקִי וּבְקִי הוֹלִיד אֶת־עֲזִי: וְעֲזִי הוֹלִיד אֶת־זֶרְחִיָּה וְזֶרְחִיָּה הוֹלִיד אֶת־מְרִיזֹת: מְרִיזֹת הוֹלִיד אֶת־אַמְרִיָּה וְאַמְרִיָּה הוֹלִיד אֶת־אַחִיטֹב: וְאַחִיטֹב הוֹלִיד אֶת־צְדֹק וְצְדֹק הוֹלִיד אֶת־אַחִימֶעֶשׁ: וְאַחִימֶעֶשׁ הוֹלִיד אֶת־עֲזַרְיָה וְעֲזַרְיָה הוֹלִיד אֶת־יֹחָנָן: וְיֹחָנָן הוֹלִיד אֶת־עֲזַרְיָה הוּא אֲשֶׁר כָּתוּב בְּכֵן אֲשֶׁר־בָּנָה שְׁלֹמֹה בִּירוּשָׁלַם: וַיֹּלֵד עֲזַרְיָה אֶת־אַמְרִיָּה וְאַמְרִיָּה הוֹלִיד אֶת־אַחִיטֹב: וְאַחִיטֹב הוֹלִיד אֶת־צְדֹק וְצְדֹק הוֹלִיד אֶת־שְׁלֹם: וְשְׁלֹם הוֹלִיד אֶת־חֶלְקִיָּה וְחֶלְקִיָּה הוֹלִיד אֶת־עֲזַרְיָה: וְעֲזַרְיָה הוֹלִיד אֶת־שִׁרְיָה וְשִׁרְיָה הוֹלִיד אֶת־יְהוֹצָדָק: וַיְהוֹצָדָק הָלַךְ בְּהַגְלֹת ה' אֶת־יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם בְּיַד נְבֻכַדְנֶאצַּר:

שריה האמור כאן הוא הכהן הגדול האחרון בימי בית ראשון. הכהן הגדול הראשון בימי בית שני היה יהושוע בן יהוצדק ולא עזרא, גם הוא צאצא של פינחס. אבל עלי הכהן אינו שייך לשושלת זו. תוספות מודים שהיו כהנים שאינם מזרע פינחס, אלא מתכוונים לעיקר. וזו נבואת יחזקאל (מד טז) וְהַכֹּהֲנִים הָלֹוִים בְּנֵי צְדֹק אֲשֶׁר שָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת מִקְדָּשִׁי בְּתַעֲוֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵעַלִּי הָמָּה יִקְרְבוּ אֵלַי לְשִׁרְתָּנִי וְעָמְדוּ לִפְנֵי לְהַקְרִיב לִי חֶלֶב וְדָם נָאִם אֲדַנִּי יי: הנביא בא להוציא בני צדוק ממשפחת פינחס, ולא בני אביתר נכד עלי הכהן.

אם מיד לאחר המעשה עם זמרי, הקב"ה בירך את פינחס, שהוא זה שימשיך את שושלת הכהונה הגדולה, מהי המשמעות לכך שלא נתכהן עד שעשה שלום בין השבטים? הרי באותו זמן אלעזר אביו הוא שכיחן ככהן גדול (במ' כו:א; כז:ב; כז:יט-כב; לא:יב; לא:כא; לב:ב; לב:כח; לד:יז)?!

גם לעניין זה התייחסו התוספות (זבחים קא ע"ב ד"ה ההוא):

שברכו הקדוש ברוך הוא שיהיה כהן ומיד היה יכול להיות כהן, אלא שתחילה צריך להלבישו ולמושחו ולחנכו בחביתין כדין הדיוטות המתחנכים בחביתין (מנחות נא ע"ב). אבל שמא לא נתרצו לו כל ישראל באותה שעה, מפני שהרג נשיא שבט, עד שְׁעָם שלום בין השבטים בימי יהושע ואז נתרצו לו והלבישוהו [ומשחוהו] וחנכוהו בחביתין.

א"ה. משונה מאוד! וכי יעלה על הדעת שפינחס ידיח את אביו אלעזר שרק לאחרונה נתמנה לכהן גדול במות אהרן אביו?! המדובר כאן בפלהדרין של ימי בית שני שלא הוציאו את שנתם? ודאי שכל עוד אלעזר חי לא עלה על דעת איש למנות אדם אחר. כוונת תוספות אחרי מותו של אלעזר, האם ימנו את פינחס או לא – לזה נתרצו ישראל רק מאוחר יותר. ובכלל, כל עוד משה רבנו חי, היעלה על הדעת שיחלקו על דעתו?

תוספות תיארו פעולות מעשיות שיש לעשות על מנת להכתיר כוהן גדול, אך פעולות אלו לא נעשו, ופינחס לא הוכתר ככהן גדול ממשיך. התוספות מציגים שהסיבה היא: "שמא לא נתרצו לו כל ישראל באותה שעה מפני שהרג נשיא שבט". ייתכן שפינחס הצטייר כקנאי, כנוקם, ותכונה זו אינה מתאימה לזרע אהרן, שהיה "אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה" (משנה אבות א, יב). היו שייחסו תכונה זו לייחוס מצד אימו של פינחס – בת יתרו: "התחילו שבטים מבזין אותו: ראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לעבודה זרה והרג נשיא שבט מישראל?" (סנהדרין פב ע"ב). פינחס הצטייר גם כאיש מלחמה, בהיותו כוהן משוח מלחמה במלחמת מדין: "וַיִּשְׁלַח אֶתְּךָ מֹשֶׁה אֶלָּף לַמָּטָה לַעֲבָא אֶתְּךָ וְאֶת פִּינְחָס [בֶּן אֱלֶעָזָר כֹּהֵן לַעֲבָא וְכָלִי הַקֹּדֶשׁ וְחֻצְצֹרֹת הַתְּרוּעָה בְּיָדוֹ] (במדבר לא, ו). מגיד שפינחס משוח מלחמה" (תוספתא סוטה נ'יב, ז, יז; בבלי זבחים קב ע"א וברש"י). לאחר שפינחס עשה שלום בין השבטים, הבינו שמעשיו הם לשם שמיים, והוא אכן עשה זאת מפני שקינא לאלוהיו, וכדי לכפר על בני ישראל, ולכן רק אז הסכימו לקבלו ככהן גדול.

אם כן, שמו של פינחס, כמי שממשיך את שושלת הכהונה, נזכר כבר בראשית הדרך, עוד בהיותם במצרים, בעת השעבוד. ההכתרה שלו ככהן גדול הייתה בשנת הארבעים, בעת שהרג את זמרי ואת כזבי, אך המימוש היה רק לאחר סיום שנות הכיבוש והחלוקה של הארץ, ולאחר שבני גד ובני ראובן התיישבו בנחלתם. א"ה. לא נכון! אא"כ מתכוון להכתרה שלאחר זמן. וגם בזה אין צורך, 'בְּרִית כְּהֻנָּת עוֹלָם' הוא עצם היותו כוהן ולא לוי.

שמא לא נתרצו לו כל ישראל באותה שעה

על פי דברי התוספות יש ללמוד, שלא מספיק צו אלוהי שפינחס הוא זה שימשיך את שושלת הכהונה הגדולה "לֹא וְלִזְרְעוֹ אַחֲרָיו". דרושה גם הסכמת עם ישראל. ועד שלא הייתה הסכמה כזו, אי אפשר היה לממש את ההבטחה הזו.

⁷ הפירוש הפשוט של בבלי יומא ט א וְשָׁנוֹת רְשָׁעִים תִּקְעֶנָּה (משל י, כו) – זה מקדש שני, שעמד ארבע מאות ועשרים שנה, ושמשו בו יותר משלש מאות כהנים. צא מהם ארבעים שנה שמש שבעין הצדיק... מכאן ואילך צא וחשוב: כל אחד ואחד לא הוציא שנתו. לא שמתו, אלא שהנציב הרומאי הדיח אותם מהכהונה הגדולה.

א"ה. שוב לא דק. לפני מעשה הריגת זמרי וכוזבי, פינחס היה לוי. קנאותו זיכתה אותו להמנות בין הכהנים, וממילא – אם היה ראוי לכך גם לכהונה גדולה. אבל לא היה שום צו אלוהי שיהיה כוהן גדול, וזה היה תלוי בהסכמת העם.

במקומות אחרים כתבו בעלי התוספות, שכנראה שאישים נוספים צריכים להסכים על מינויו של כוהן גדול: "דכהן גדול נתמנה לעבודתו בפה ומסתלק בפה. ומסתברא שהדבר תלוי במלך ואחיו הכהנים" (זבחים יח ע"א תוד"ה הג"ה כהן גדול: יומא יב ע"ב תוד"ה כהן גדול). הכוהן הגדול הוא שליח הציבור, ולא ניתן למנות שליח שלא ברצון הציבור; העם, אחיו הכהנים והמלך. "עבודת הכהן גדול [נועדה] לעורר במעשיו כל בני ישראל שהוא השליח לקרב קרבנם ועבודתם לה" (שפת אמת, במדבר, פר' פינחס תרמ"ב). כל מנהיג בכל תחום יונק את כוחו ומעמדו מכוח מונהגיו, ואשר על כן הם צריכים להסכים ולקבל את הנהגתו.⁸⁸

כך הסביר זאת, הרב יעקב משה חרל"פ (מי מרום – דברים, עמ' קו–קז): מבחינת אחדותם של ישראל, לא ייתכן שיזכה היחיד בכתר תורה, אם לא ישאב אותו מכלל ישראל כולו. כן גם בכתר מלכות, אי אפשר שיהיה מלך בישראל, אם לא יקבל את מלכותו מכל ישראל שהם בני מלכים. והוא הדין בכתר כהונה ונבואה, שאיננו מתקיים אצל היחיד מישראל לולא היניקה מכלל ישראל, שהם באמת ממלכת כהנים וגוי קדוש (שמות יט, ו).

כו ט אשר הצו על משה ועל אהרן בעדת קרח בהצתם עליה: טיפת דיו של רש"י מאת הרב יצחק ישע"י וייס נר"י אב"ד נוה אחיעזר

קריאי העדה אשר הצו על משה ועל אהרן בעדת קרח בהצתם על ה'. (במדבר כ, ט). ברש"י: אשר הצו, את ישראל על משה. בהצותם, את העם על ה'. הצו, השיאו את ישראל לריב על משה, לשון הפעיל. [בדפוס וואדי אלחג'רה, אישאר, שאלוניקי רפ"א, נוסף: הצו, לשון מריבה, כמו שני אנשים עברים נעים (שמות ב, ג)].

פשוטו של רש"י בקצרה

פירוש 'הצו' ו'בהצתם' על פי התרגומים

פירוש 'הצו' ו'בהצתם' על פי התרגומים

פירוש 'הצו' ו'בהצתם' על פי התרגומים

התרגומים תרגמו 'הצו' אסיפה בלשון התפעל [כמו התלבש], 'דאִתְּפִנְשׁוּ' שהתאספו, ו'בהצותם' 'באִתְּפִנְשׁוּ' שהתאספו, או 'בְּזִמְן דְּאִתְּפִנְשׁוּ' שהתאספו. אך רש"י מפרש 'הצו' לשון מריבה, כמו שני אנשים עברים נעים (שמות ב, ג), שלא ניתן לפרשו בהתפעל, 'המריבו' ו'בהמריבם' את עצמם. ועל כרחק מתפרש בלשון הפעיל 'הריבו' ו'בהריבם', את אחרים, אם כן הרי המקרא חסר את הנפעל, את מי הריבו. ולכך השלים רש"י תחילה: אשר הצו, את ישראל על משה. בהצותם, את העם על ה'. ושוב ביאר שתיבת 'הצו' [ויובן ממילא שגם 'בהצותם'] אינה לשון אסיפה כמו שתרגמו, אלא משורש שפירושו ריב בהפעיל [כמו הלביש]: הצו, השיאו את ישראל לריב על משה, לשון הפעיל. ובתוספת [שכנראה אינה מרש"י, אך היא בשיטתו] ביאר את המקור לפרוש זה: הצו, לשון מריבה, כמו שני אנשים עברים נעים. – ומה שכתב רש"י 'אשר הצו, את ישראל', נראה שכוונתו לומר שתחילה הסיתו את האנשים מבני ישראל חֲמִשִּׁים וּמֵאִתָּים ראשי סנהדראות, שעמם התחילה מחלוקת קרת. ואחר כך כתב: בהצותם, את העם על ה', שאספו אח"כ כל הלילה ולמחרת בבקר את כל העדה [העם] סביב ביתם, להקהל על ה', כמבואר בפרשת קורח.

הגירסאות השונות ברש"י

בדיבורים אלו מצאנו מספר גירסאות בדפוסים הראשונים [שכידוע חלקם נדפסו על פי כתבי יד שונים, ולא העתיקו זה מזה].

⁸⁸ ראו על כך בהרחבה בפרק "בחירת מנהיג ציבור ומעמדו". בתוך ספרי מלכות יהודה וישראל, מרכז שפירא תשס"ב, עמ' 31–59.

התוספת החשובה ביותר הוא דיבור שלם שנוסף בסיום הדיבור כפי שהוא לפנינו בדפוסים המאוחרים, ופותר פעם נוספת ב'הצו', והעתיקה ב'יוסף הלל'. תוספת זו מצויה בדפוס ואדי אלהג'רה רל"ו, המכונה גם דפוס אלקבץ, ובדפוס אישאר ר"נ ושאלוניקי רפ"א, וכן נמצא באחד מכתבי היד שתצלמו מופיע באוצר החכמה, אך הוא העתק מדפוס אלקבץ כולל מחצית הקולפון. וזה לשון התוספת: הצו, לשון מריבה, כמו שני אנשים עברים נעים. כאמור לפנינו קטע המופיע במספר מקורות ולא ידוע לי על מחקר הקובע את השתלשלות הנוסח של רש"י בדפוסים הראשונים, מי מהם דפוסים עצמאיים שהדפיסו מתוך כת"י, ומי העתיקו ממהדורה קודמת. אך מאחר ובדפוס אלקבץ מופיע התוספת לאחר ד"ה ויהיו לנס, נראה כי זו הוספה שלא יצאה מעטו של רש"י, אלא נכתבה בגליון כתב יד, ושורבבה לגוף הפירוש, באלקבץ [או בכת"י שממנו הודפס] שלא במקומה, ולאחר מכן שובצה למקומה בכתבי יד מאוחרים או בדפוסים שהעתיקו מדפוס אלקבץ, בסיום דברי רש"י.

פירוש 'הצו' ו'בהצתם' על פי התרגומים

פירוש 'הצו' ו'בהצתם' על פי התרגומים

אונקלוס תרגם: מְעָרְעִי בְּנִשְׁתָּא דְּאִתְכְּנָשׁוּ עַל מִשָּׁה וְעַל אֶהְרֵן בְּכִנְשָׁתָא דְּקִרְחָא בְּאִתְכְּנָשׁוּ שִׁיחֵין [ובדפוס אישאר: באיתכנשותהון] על ה'. שתרגום 'הצו' נועדו נאספו נקהלו, ו'בהצותם' בהועדם בהתאספם בהתקהלם. וכתב בנתינה לגר: נראה שסובר שהפועל 'נצה' כשבא בהפעיל לא יורה על הריב, כמו שהוא מורה כשבא בנפעל או בפועל, כי אם על האסיפה לריב ולקטטה. – ובתרגום יונתן: מְעָרְעִי בְּנִשְׁתָּא דְּאִתְכְּנָשׁוּ וּפְלִיגוּ עַל מִשָּׁה וְעַל אֶהְרֵן בְּכִנְשָׁתָא דְּקִרְחָא בְּזִמְן דְּאִתְכְּנָשׁוּ וּפְלִיגוּ עַל ה', הוסיף 'נועדו וחלקו' 'התוועדו וחלקו'. וכן תרגום תהלים (ס, ב) בהצותו את ארם נהרים, כד כנש דוד משיירין ועבר על אגר סהדותא ואגית עם ארם [וכאשר הקהיל דוד מחנות ועבר על יגר שהדותא (גלעד), ונלחם עם ארם. וכן פירש הרס"ג שם: בהתאספו על ארם]. – משני התרגומים נראה שפרשו את 'הצו' ו'בהצתם' ו'בהצותו', בעיקר על אסיפה וכינוס. אלא שיונתן שדרכו להוסיף על המקרא על פי העניין, הוסיף כאן את עניין המחלוקת, ותרגום תהלים הוסיף את עניין המלחמה. אך בתרגום ירושלמי כ"י רומי תרגם: מזמני כנישתא די פלגו קדם ה' על משה ועל אהרן בעצתה דקרח בזמנה די פלגו קדם ה'. תרגם 'הצו' חלקו, 'בהצותם' בזמן שחלקו⁹.

פירוש 'הצו' ו'בהצתם' על פי המדקדקים

במחברת מנחם (ערך צ): השלישי, כי ינצו אנשים יחדו (דברים כה, יא), וינצו במחנה (ויקרא כד, י), אוהב מצה (משלי יז, יט)... אשר הצו על משה, בהצתם על ה', בהצותו את ארם נהרים (תהלים ס, ב), הן לריב ומצה תצומו (ישעי' נח, ד), עניין מריבה המה. [ובריש מחברת הה' הביא מספר פתרוני רב סעדי שכלל בין שרשי הה' את 'הצו' על משה, ותמה עליו שהה' אינו מן היסוד, ולכן כלל אותו במחברת צ', שלדעתו היא תיבה ששורשה אות אחת. ובספר הגלוי לר"י קמחי (עמ' 144) העיר ששרשו 'נצה', כשיטת החולקים על רבי מנחם, וסוברים שכל שרש הוא בן ג' אותיות. וכמו שביאר רבי יהודה ׳ חיוג' בספרו אותיות הנח (הקרוי גם אותות הרפיון), בשער הפעלים שתחלתן נון וסופן ה' רפה (שלשה ספרי דקדוק עמ' 66): וכמו אלה הפעלים הצה הצתי, אשר הצו על משה, בהצותם על ה', בהצותו את ארם נהרים, אוהב פשע אוהב מצה (משלי יז, יט), הנון נבלעת בצדי הדגושה, והיא פא הפעל. והעד הנאמן המעיד עליה כי נראתה במוצא הלשון, בכי ינצו אנשים, שזאת הנון היא פא הפועל, והנון של לשון נפעל מובלעת בה. ועקר הצו והנאמר כמהו הנצו, בהנצותם, בהנצותו, אך ל' הפועל נופלת מהם. ושם בעמ' 187. ורבי יונה ׳ ג'נאח (שרש נצה) כתב: ונזכר בספר אותות הרפיון (הנ"ל) עוד [פסוקים] השייכים לשרש זה], אשר הצו על משה ועל אהרן, וינצו במחנה (ויקרא כד, י), וזכרתי אני בספר התוספת [ומה שיש להוסיף לשרש זה], עריך תציננה (ירמיה ד, ז) [והתרגום ורש"י ורד"ק פירשוהו מלשון ציה], גלים נעים (מלכים ב יט, כה – ישעיה לז, כו) [ורש"י ור"י קמחי (הובא בשרשים לבנו הרד"ק) פירשו גלי אדמה שצומחין בהן ירקות, מלשון עלתה נצה (בראשית מ, י), ורד"ק פירש ג"כ לשון שממה וציה] ואני מכשיר היותה מן השרש הזה, אינה נבדלת מן אוהב מצה (משלי יז, יט), אשר הוא ג"כ מהשרש הזה. גם הרד"ק בשרשיו פירש מלשון מריבה כרבי יונה. – לכל המדקדקים הנ"ל 'הצו' ו'בהצותם' ו'בהצותו' הם משורש 'נצה' שענינו מריבה.

המפרשים 'בהצותו' מלשון 'ציה'

⁹ א"ה. יש להבהיר שמדובר בארבעה מקורות שונים. תרגום אונקלוס לתורה, התרגום המכונה 'יונתן' לתורה, תרגום יונתן לנביאים, תרגום הכתובים.

אך הרב אבן עזרא אף שכאן פירש כמדקדקים: אשר הצו, כטעם כי ינצו אנשים. וכן בפירושו ל'בהצותו' (תהילים ס, ב): כמו בהצותם על ה'. הוסיף שם: יש אומרים בהחריבו, מגזרת ערים נעים (מלכים ב יט, כה – ישעיה לז, כו). והרד"ק שם פירש: בהצותו, בְּהִלָּחְמוֹ, כמו אשר הצו על משה ועל אהרן. ובדרש (מדרש תהילים) שהצית בהם את האור. – הרי ששם יש מקום לפרש שלא כתרגומים ושלא כמדקדקים.
הנהל

הסבר הרא"ם מדוע כתב רש"י 'ישראל' ו'העם'

הרא"ם דייק ברש"י: ולא ידעתי למה שינה הפעולים, ואמר שהאחד מהם הוא ישראל והאחד הוא העם, ולמה לא יהיו שניהם ממין אחד. ושמא יש לומר, שדרך הלשון תמיד שיכפיל הענין במלות שונות, ולפיכך אמר שהפעול של הצו הוא ישראל, והפעול של בהצותם הוא העם או ההיפך. ובגור אריה למהר"ל ובשאר אחרונים כתבו לתרץ בסגנון דומה, לחלק בין החשובים שהם ישראל, לפשוטי העם, וכדומה.

הסבר המשכיל לדוד מדוע כתב רש"י 'ישראל' ו'העם'

במשכיל לדוד (לר"ד פארדו) פירש שהיה קשה לרש"י כפל הפסוק אשר הצו בהצותם, דמשמע שהכל דבר א', ולמה נכפל. לכך מתרץ דאין כאן כפל, וכוונת הכתוב שהם גרמו ע"י מה שבאו עם אסיפת עם בעדת קרח נגד הקב"ה, עד שפתחה הארץ את פיה ותבלע אותם, עי"ז גרמו שאח"כ באו ישראל לריב עם משה ועם אהרן, כדכתיב בפ' וילוונו כל עדת בני ישראל ממחרת על משה ועל אהרן לאמר אתם חמיתם את עם ה' (במדבר י, ה). וזה פרש"י אשר הצו את ישראל על משה וכו', בשביל מה שהצו הם תחלה את העם, כלומר את עדתם על ה', והם הוו גרמא בנזיקין. ואח"כ מפרש רש"י והיכי קאמר אשר הצו, דמשמע שהם היו משסים אותם לריב, וזה אינו שהרי כשבאו ישראל לריב עם משה כבר נבלעו הם ועדתם, ולכך מפרש דרצונו לומר השיאו, שהם ע"י מה שעשו השיאו אחר כך את ישראל לריב, ודפח"ת. אך עדיין דוחק שכיוון רש"י לתלונות ישראל ממחרת, ולא פירש אלא ברמז קל.

הסבר חדש בס"ד מדוע כתב רש"י 'ישראל' ו'העם'

ולענ"ד נראה בס"ד שכוונת רש"י על שני השלבים שהיו במריבה של קורח, שתחילה נאמר (במדבר טו, א-ג) וַיִּקַּח קִרְחַ וְגו' וַדָּתָן וְאַבִּירָם וְגו' וְאַנְשֵׁים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֲמִשִּׁים וּמֵאֲתָיִם וְגו' וַיִּקְהֲלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן וַיֹּאמְרוּ אֵלֵהֶם רֵב לָכֶם וְגו' וּמִדּוֹעַ תִּתְנַשְּׂאוּ עַל קְהֹל ה'. הרי שבתחילת המחלוקת הסיתו דתן ואבירם את החמישים ומאתים ראשי סנהדרות מבני ישראל שיתאספו לריב עם משה ואהרן. וזה מה שאמר כאן: אשר הצו, את ישראל על משה (ובהרבה דפוסים גרס גם יעל אהרן, כלשון הכתוב כאן ושם), והכוונה לאנשים מישראל, ולא לכל העדה. לאחר מכן מספרת התורה שלמחרת כל עדת ישראל נקהלו פתח אהל מועד ומסביב לבתי קורח דתן ואבירם, כמ"ש (שם טו, יט-כו): וַיִּקְהֲלוּ עֲלֵיהֶם קִרְחַ אֶת כָּל הָעֵדָה וְגו', ומשמע שכל העם היו שם, שהרי התחננו משה ואהרן להקב"ה: הֲאִישׁ אֶחָד יַחֲטֵא וְעַל כָּל הָעֵדָה תִּקְעָף. ועיין ברמב"ן שם. ואח"כ נאמר: וַיִּקֶּם מֹשֶׁה וַיִּלֹּךְ אֶל דָּתָן וְאַבִּירָם וַיִּלְכוּ אַחֲרָיו זָקְנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיְדַבֵּר אֶל הָעֵדָה לֵאמֹר סוּרוּ נָא מֵעַל אֶהֱלֵי הָאֲנָשִׁים הָרָשָׁעִים הָאֵלֶּה וְאַל תִּגְעוּ בְּכָל אִשׁוֹר לָהֶם פֶּן תִּסְפוּ בְּכָל חַטֹּאתֵם. וַיַּעֲלוּ מֵעַל מִשְׁכַּן קִרְחַ דָּתָן וְאַבִּירָם מִסְבִּיב. וזה מה שכופל כאן הפסוק: בהצותם, את העם על ה'. והכוונה למה שאחר כך אספו דתן ואבירם כל הלילה ולמחרת בבקר את כל העדה סביב ביתם, והשיאו אותם לריב על ה', כמבואר נתאספו כולם סביב בית דתן ואבירם לריב על ה'. ע"כ טיפת דיו של רש"י מגאב"ד נווה אחיעזר נר"ו.

כח ו עלת תמיד העשיה בהר סיני לריח ניחח אשה לה':

מספר תורת הטעמים של ידידנו הרב אברהם ויסבלום עמ' רצה

פירושו המפרשים כוונת הכתוב כך. עולת התמיד תוקרב כמו העולה שהוקרבה בהר סיני (וכן תרגם יונתן). ושיעור הפסוק עלת תמיד [כאותה] העשיה בהר סיני. והנה יש להסתפק על

מה נסבות¹⁰ המלים לְרִיחַ נִיחַח אִשָּׁה לָהּ: האם על עולת התמיד או על אותה העשויה בסיני.

באים הטעמים ומכריעים. עלת תמיד / העֲשִׂיָה בְהֵרָסִי לְרִיחַ נִיחַח אִשָּׁה לָהּ: ואפשר לפרשו כנתינת טעם. כביכול, השייטת אומר לישראל – זוכר אני לטובה את העולה שהקרבתם לפני בסיני, ועלתה לריח נויח לפני, ומבקש אני שתעשו כן תמיד בכל יום. א"ה. יהי רצון שאכן במהרה בימינו נשוב להקריב תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן.

פֶּן לַחֲכָם וְיַחֲכֵם-עוֹד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע

שם): <http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

אם אתה מתעניין

בהגטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בחנם)

לקבלת דוא"ל בעניינים לשוניים

בכתובת: franklashon@gmail.com

☺ בוא להחכים את עצמך ואת שיאך המכותגים ☺

¹⁰ בספר: נסובות, ואינו נכון.